

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH

NGUYỄN ĐÌNH HUẤN

SỰ BIẾN ĐỔI NHÂN SINH QUAN CỦA
NGƯỜI Ê-ĐÊ Ở TỈNH ĐẮK LẮK HIỆN NAY

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÀNH: CHỦ NGHĨA DUY VẬT BIỆN CHỨNG
VÀ DUY VẬT LỊCH SỬ
Mã số: 9229002

HÀ NỘI - 2025

**Công trình được hoàn thành tại
Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh**

Người hướng dẫn khoa học: GS.TS. Lê Văn Lợi

Phản biện 1: PGS.TS. Nguyễn Thị Thọ
Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Phản biện 2: PGS.TS. Nguyễn Minh Hoàn
Học viện Báo chí và Tuyên truyền

Phản biện 3: GS.TS. Trần Văn Phòng
Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

**Luận án được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án cấp Học viện
Họp tại Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh
Vào hồi 8 giờ 00 ngày 25 tháng 12 năm 2025**

**Có thể tìm hiểu luận án tại: Thư viện Quốc gia
và Thư viện Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh**

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài nghiên cứu

Nhân sinh quan là hệ thống quan niệm, tư tưởng của con người về ý nghĩa và mục đích cuộc sống, phản ánh điều kiện tồn tại, trình độ nhận thức và nền tảng văn hóa của mỗi cộng đồng trong từng giai đoạn lịch sử. Theo quan điểm của chủ nghĩa duy vật lịch sử, nhân sinh quan không phải là một thực thể bất biến mà luôn vận động, biến đổi theo sự thay đổi của tồn tại xã hội. Khi phương thức sản xuất, quan hệ xã hội và điều kiện sống thay đổi thì tất yếu kéo theo sự điều chỉnh trong hệ thống quan niệm, giá trị và cách thức con người định hướng cuộc sống. Chính vì vậy, nghiên cứu nhân sinh quan luôn phải đặt trong mối quan hệ biện chứng giữa đời sống vật chất và tinh thần, giữa truyền thống và hiện đại, giữa cái phổ biến và cái đặc thù của mỗi cộng đồng.

Đắk Lắk - trung tâm của vùng Tây Nguyên, nơi người Ê-đê cư trú đông nhất - là một không gian văn hóa đặc thù, vừa mang tính khu vực vừa có bản sắc độc đáo. Đặc trưng của văn hóa Ê-đê gắn liền với chế độ mẫu hệ, sử thi, công chiêng và luật tục - những thành tố đã định hình nhân sinh quan truyền thống của cộng đồng. Trong điều kiện xã hội truyền thống, nhân sinh quan Ê-đê được hun đúc từ nền sản xuất nương rẫy, hình thái cộng đồng buôn làng và sự gắn bó mật thiết với tự nhiên. Nó nhấn mạnh tinh thần đoàn kết cộng đồng, sự tôn trọng thiên nhiên, niềm tin vào thế giới siêu nhiên và sự thiêng liêng của mối quan hệ huyết thống, dòng tộc. Những yếu tố này tạo thành nền tảng tinh thần vững chắc, bảo đảm sự ổn định và cố kết của cộng đồng Ê-đê qua nhiều thế hệ.

Tuy nhiên, từ sau công cuộc đổi mới, đặc biệt trong bối cảnh toàn cầu hóa, đô thị hóa và sự phát triển mạnh mẽ của kinh tế thị trường, nhân sinh quan của người Ê-đê đã và đang biến đổi sâu sắc. Sự chuyển dịch từ không gian nương rẫy truyền thống sang nền kinh tế hàng hóa đã tác động mạnh

mẽ đến cấu trúc buôn làng, quan hệ gia đình và những giá trị cộng đồng. Một mặt, quá trình này mang lại nhiều cơ hội: nâng cao mức sống, mở rộng tri thức, khơi dậy khát vọng vươn lên, tinh thần học tập, ý thức cá nhân và trách nhiệm xã hội. Mặt khác, nó cũng kéo theo không ít thách thức: phân hóa giàu nghèo, thu hẹp không gian sinh tồn truyền thống, gia tăng xung đột giá trị, một bộ phận thanh niên chạy theo lối sống thực dụng, xa rời luật tục và lễ hội, dẫn đến nguy cơ phai nhạt bản sắc. Đây là sự biến đổi mang tính biện chứng, trong đó mặt tích cực và tiêu cực luôn đan xen, đúng như triết học Mác - Lênin khẳng định: ý thức xã hội vừa phụ thuộc vào tồn tại xã hội, vừa có tính độc lập tương đối, có thể tác động trở lại hiện thực.

Sự đan xen giữa cơ hội phát triển và những thách thức đặt ra trong đời sống hiện nay đã làm cho vấn đề nghiên cứu trở nên cấp thiết. Việc nghiên cứu sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở Đắk Lắk không chỉ giúp nhận diện quá trình vận động của hệ giá trị sống trong một cộng đồng thiểu số cụ thể, mà còn góp phần khẳng định quy luật vận động của ý thức xã hội trong điều kiện lịch sử - xã hội mới. Về mặt lý luận, nó bổ sung minh chứng cho tính biện chứng của sự phát triển nhân sinh quan; về mặt thực tiễn, nó cung cấp luận cứ khoa học để phát huy những nhân tố tích cực, khắc phục những biểu hiện tiêu cực, hướng tới phát triển bền vững và bảo tồn bản sắc văn hóa. Đồng thời, nghiên cứu cũng có ý nghĩa xã hội rộng lớn: tăng cường hiểu biết, tôn trọng và gắn kết giữa các dân tộc trong không gian văn hóa đa dạng của Việt Nam. Chính từ những lý do đó, nghiên cứu sinh chọn đề tài ***“Sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay”*** làm luận án tiến sĩ Triết học.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở phân tích lý luận và thực trạng biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở Đắk Lắk, luận án đề xuất các quan điểm và giải pháp nhằm

phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực của nhân sinh quan người Ê-đê, góp phần bảo tồn bản sắc văn hóa và thúc đẩy phát triển bền vững cộng đồng Ê-đê cũng như toàn tỉnh.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên, luận án thực hiện các nhiệm vụ sau:

- Tổng quan, hệ thống hóa các công trình nghiên cứu liên quan đến nhân sinh quan và sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê; làm rõ những kết quả đã đạt được, những cách tiếp cận chủ yếu và xác định những vấn đề luận án cần tiếp tục nghiên cứu.

- Làm rõ cơ sở lý luận về nhân sinh quan và sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay, trên nền tảng phương pháp luận biện chứng của triết học Mác - Lênin.

- Phân tích, đánh giá thực trạng sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay; chỉ ra các nguyên nhân chủ yếu và những vấn đề lý luận - thực tiễn đặt ra từ thực trạng đó.

- Đề xuất các quan điểm định hướng và hệ giải pháp khả thi nhằm phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1 Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk trong bối cảnh đổi mới và hội nhập hiện nay.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

- Phạm vi về thời gian: - Về thời gian: Nghiên cứu tập trung từ năm 1986 đến nay, phản ánh quá trình biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê gắn liền với các thay đổi kinh tế - xã hội sau đổi mới.

- Phạm vi về không gian: Nghiên cứu thực hiện tại tỉnh Đắk Lắk - nơi cư trú chủ yếu của người Ê-đê (trên 90% dân số Ê-đê cả nước), tập trung

khảo sát các địa bàn tiêu biểu: thành phố Buôn Ma Thuột (đô thị hóa, giao thoa văn hóa) và các buôn làng truyền thống tại Cư M'gar, Krông Năng, Krông Búk, Buôn Đôn, M'Drăk (bảo lưu giá trị văn hóa nguyên bản). Lựa chọn này giúp phản ánh toàn diện quá trình biến đổi nhân sinh quan trong các điều kiện kinh tế - xã hội đa dạng, từ truyền thống đến hiện đại

- Về nội dung nghiên cứu: luận án chỉ tập trung nghiên cứu sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay thể hiện qua ba khía cạnh tiêu biểu: 1) Quan niệm về cuộc sống; 2) Quan niệm về sự trân trọng, lòng biết ơn; 3) Ước mơ, khát vọng về cuộc sống ấm no, hạnh phúc.

- Các tiếp cận của luận án: tiếp cận đối tượng nghiên cứu không chỉ dưới góc độ đặc trưng văn hóa - xã hội của một tộc người thiểu số cụ thể, mà còn đặt trong mối tương quan với tiến trình biến đổi của đời sống xã hội, văn hóa và nhận thức con người trong bối cảnh hiện đại hóa, toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế. Luận án tiếp cận nhân sinh quan như một hiện tượng tư tưởng - xã hội mang tính lịch sử, gắn liền với điều kiện sống, trình độ nhận thức, môi trường văn hóa và sự vận động của cấu trúc xã hội tộc người Ê-đê.

Đối tượng nghiên cứu được khảo sát tập trung chủ yếu vào người Ê-đê độ tuổi từ 18 tuổi - trên 70 tuổi, nhóm tuổi có khả năng tiếp nhận, phản ứng và thích nghi nhanh với các thay đổi của xã hội, đồng thời vẫn duy trì mối liên hệ nhất định với nền văn hóa truyền thống. Nhóm người trên 70 tuổi - tuy giàu kinh nghiệm sống và lưu giữ nhiều yếu tố văn hóa cổ truyền được khảo sát bổ trợ nhằm nắm bắt dòng chảy kế thừa của nhân sinh quan, nhưng không phải là nhóm trung tâm của nghiên cứu. Nhóm dưới 18 tuổi đang trong quá trình hình thành nhân sinh quan, chịu tác động mạnh từ giáo dục hiện đại, truyền thông và internet - cũng được tham chiếu để làm rõ xu hướng biến đổi trong thế hệ trẻ Ê-đê hiện nay.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Cơ sở lý luận

Luận án dựa trên cơ sở lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và chủ trương, đường lối của Đảng; chính sách, pháp luật của Nhà nước về văn hóa, lối sống và về con người, xã hội, về mối quan hệ giữa tồn tại xã hội và ý thức xã hội. Ngoài ra, luận án còn kế thừa và phát triển những quan điểm lý luận của các nhà khoa học trong và ngoài nước về những nội dung liên quan.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

- Về phương pháp luận: luận án dựa trên cơ sở phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và duy vật lịch sử để phân tích sự biến đổi của nhân sinh quan.

- Về phương pháp nghiên cứu: luận án sử dụng các phương pháp cụ thể sau:

+ Phương pháp văn bản học, phương pháp phân tích, tổng hợp để thu thập, hệ thống hóa và đánh giá các tài liệu liên quan đến luận án như các văn kiện của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, các báo cáo của chính quyền địa phương và các cơ quan chức năng. Phân tích và khái quát hóa sự biến đổi nhân sinh quan; phân tích và khái quát hóa những nhân tố tác động đến sự biến đổi của nhân sinh quan của người Ê-đê ở Đắk Lắk hiện nay.

- Phương pháp điền dã dân tộc học và phương pháp điều tra xã hội học: đây là nhóm phương pháp bổ trợ nhằm nghiên cứu, tìm hiểu, kiểm chứng và so sánh kết quả nghiên cứu bằng các khảo sát thực tiễn như: quan sát tham dự, quan sát trực tiếp, điều tra xã hội học.

+ Phương pháp quan sát tham dự và quan sát trực tiếp nhằm mục đích thị sát với đồng bào dân tộc tại chỗ, ở những địa phương tập trung đông dân cư là người Ê-đê như một số phường, xã ở thành phố Buôn Ma Thuột,

một số thôn buôn ở các huyện như huyện huyện Cư M'gar, Krông Năng, Krông Búk, Buôn Đôn và M'Drăk. Thông qua đó, thu thập các thông tin liên quan đến luận án như nhận thức của đồng bào Ê-đê về các vấn đề nhân sinh như quan niệm về cuộc sống; về sự trân trọng và lòng biết ơn; về ước mơ, khát vọng một cuộc sống ấm no, hạnh phúc.

+ Phương pháp điều tra xã hội học: Để có cơ sở thực tiễn phân tích sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê hiện nay, nghiên cứu sinh tiến hành khảo sát xã hội học tại tỉnh Đắk Lắk - địa bàn tập trung đông nhất người Ê-đê ở Việt Nam. Đối tượng khảo sát là người Ê-đê từ 18 tuổi trở lên, sinh sống ổn định tại các buôn làng. Mẫu khảo sát gồm 400 người, được chọn theo phương pháp phân tầng kết hợp ngẫu nhiên, bảo đảm tính đại diện về giới tính, độ tuổi, trình độ học vấn, nghề nghiệp và khu vực cư trú. phương pháp này được thực hiện thông qua bảng hỏi đã chuẩn bị sẵn. Về nguyên tắc chọn mẫu điều tra, mẫu điều tra được chọn ngẫu nhiên được chia đều cho các địa phương ở các địa bàn được chọn khảo sát. Hầu hết các câu hỏi trong phiếu khảo sát được thiết kế dưới dạng trắc nghiệm để thuận tiện trong việc trả lời của người được khảo sát. Kỹ thuật phân tích và xử lý thông tin: các số liệu thu thập được xử lý bằng Excell để hỗ trợ quá trình thực hiện đề tài.

Khảo sát được thực hiện tại 6 địa phương tiêu biểu: thành phố Buôn Ma Thuột và các huyện Cư M'gar, Krông Búk, Krông Năng, Buôn Đôn, M'Drăk, đại diện cho các vùng đô thị, nông thôn và vùng xa, với mức độ tác động của đô thị hóa và hội nhập khác nhau. Công cụ khảo sát là phiếu điều tra bán cấu trúc, tập trung vào ba nội dung: quan niệm về cuộc sống; quan niệm về sự trân trọng và lòng biết ơn; ước mơ, khát vọng về cuộc sống ấm no, hạnh phúc. Dữ liệu thu thập được sử dụng làm căn cứ phân

tích thực trạng và xu hướng biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê trong các phần tiếp theo.

Hai phương pháp này chủ yếu được sử dụng để nghiên cứu các chương III, chương IV của luận án.

Ngoài ra, luận án còn sử dụng một số phương pháp nghiên cứu khác như phương pháp thống nhất giữa lịch sử và lôgic, phương pháp định tính để kết hợp phân tích, đối chiếu với số liệu định lượng để tăng tính xác thực của thông tin thu thập, đem lại hiệu quả cao cho luận án.

5. Đóng góp mới về khoa học của luận án

Trên cơ sở mục đích và nhiệm vụ đã xác định, luận án có những đóng góp khoa học mới như sau:

Về phương diện lý luận triết học: Luận án khẳng định tính biện chứng giữa tồn tại xã hội và ý thức xã hội trong quá trình biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở Đắk Lắk. Thông qua khảo sát, nghiên cứu chỉ ra rằng sự thay đổi trong điều kiện kinh tế, xã hội - tức tồn tại xã hội - đã dẫn tới sự chuyển biến sâu sắc trong hệ thống giá trị, niềm tin và định hướng sống - tức ý thức xã hội của cộng đồng. Điều này bổ sung minh chứng thực tiễn sinh động cho luận điểm cơ bản của chủ nghĩa duy vật lịch sử về mối quan hệ quyết định của tồn tại xã hội đối với ý thức xã hội, đồng thời làm rõ tính độc lập tương đối và sự tác động trở lại của ý thức xã hội trong bối cảnh hiện nay.

Về phương diện bổ sung tư liệu khoa học: Luận án đóng góp thêm cho kho tư liệu về lý luận nhân sinh quan trong triết học Mác - Lênin, đồng thời cung cấp dẫn chứng thực tiễn cụ thể về nhân sinh quan của người Ê-đê, qua đó góp phần hệ thống hóa và mở rộng phạm vi nghiên cứu sự biến đổi nhân sinh quan của các dân tộc thiểu số Việt Nam trong tiến trình phát triển và hội nhập.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

6.1. Ý nghĩa lý luận

Luận án bổ sung và phát triển hệ thống lý luận về nhân sinh quan trong triết học Mác - Lênin, đồng thời cụ thể hóa nội dung này qua trường hợp người Ê-đê ở Đắk Lắk.

Trên cơ sở nghiên cứu lý luận gắn với khảo sát thực tiễn, luận án cung cấp thêm luận chứng khoa học và tư liệu mới, góp phần làm sáng tỏ quá trình biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê trong bối cảnh hiện nay.

6.2. Ý nghĩa thực tiễn

- Luận án đưa ra những luận cứ khoa học phục vụ cho việc hoạch định chính sách dân tộc, chính sách văn hóa - xã hội ở địa phương; đồng thời đề xuất các giải pháp khả thi nhằm phát huy yếu tố tích cực và hạn chế tác động tiêu cực trong sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê, góp phần xây dựng đời sống văn hóa, tinh thần và phát triển bền vững cộng đồng.

- Kết quả nghiên cứu của luận án có thể sử dụng làm tài liệu tham khảo trong giảng dạy, nghiên cứu ở các ngành khoa học xã hội và nhân văn có liên quan, đặc biệt trong lĩnh vực triết học, văn hóa học và chính sách dân tộc.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kế luận, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, kết cấu của luận án bao gồm 04 chương, 12 tiết.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1.1. Các công trình nghiên cứu liên quan đến vấn đề nhân sinh quan và sự biến đổi nhân sinh quan

1.1.1. Các công trình nghiên cứu về khái niệm, cấu trúc và nội dung của nhân sinh quan

Các nghiên cứu về nhân sinh quan chủ yếu tiếp cận từ góc độ triết học, coi đó là hệ thống quan niệm và giá trị định hướng hành vi, phản ánh mối quan hệ giữa con người với tự nhiên, xã hội và bản thân trong những điều kiện lịch sử - xã hội nhất định. Tuy nhiên, phần lớn các công trình mới dừng ở khái quát lý luận, chưa đi sâu phân tích trong các bối cảnh văn hóa - xã hội cụ thể.

1.1.2. Các công trình nghiên cứu về sự biến đổi nhân sinh quan trong bối cảnh hiện đại hóa, toàn cầu hóa

Các nghiên cứu cho thấy hiện đại hóa và toàn cầu hóa tác động mạnh mẽ đến nhân sinh quan, làm chuyển dịch hệ giá trị và lối sống từ cộng đồng truyền thống sang xu hướng cá nhân hóa. Quá trình này vừa thúc đẩy ý thức chủ thể và khả năng thích ứng, vừa tiềm ẩn nguy cơ thực dụng hóa và suy giảm giá trị đạo đức, phản ánh tính hai mặt tất yếu của sự vận động ý thức xã hội trong bối cảnh lịch sử mới.

1.2. Các công trình nghiên cứu về người Ê-đê và đời sống văn hóa - xã hội truyền thống

1.2.1. Nghiên cứu về điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội và tổ chức cộng đồng của người Ê-đê

Các công trình nghiên cứu đã làm rõ điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội và tổ chức cộng đồng của người Ê-đê như nền tảng hình thành phương thức sinh tồn và cấu trúc xã hội truyền thống, với buôn làng gắn rừng, đất

bazan, kinh tế nông nghiệp và chế độ mẫu hệ. Trong bối cảnh hiện đại hóa, các nghiên cứu cũng chỉ ra những biến đổi về kinh tế và quan hệ xã hội, tác động sâu sắc đến hệ giá trị và đời sống tinh thần của người Ê-đê.

1.2.2. Nghiên cứu về văn hóa, tín ngưỡng, phong tục và hệ giá trị truyền thống của người Ê-đê

Các công trình nghiên cứu làm rõ văn hóa, tín ngưỡng và hệ giá trị truyền thống của người Ê-đê như nền tảng hình thành thế giới quan và nhân sinh quan cộng đồng. Tín ngưỡng đa thần, phong tục và luật tục giữ vai trò định hướng chuẩn mực đạo đức, duy trì trật tự buôn làng, đồng thời các giá trị này đang biến đổi dưới tác động của hiện đại hóa và giao lưu văn hóa.

1.3. Các công trình nghiên cứu liên quan đến nhân sinh quan và sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê

Các nghiên cứu về nhân sinh quan của người Ê-đê đã làm rõ quan niệm sống và hệ giá trị truyền thống, đồng thời chỉ ra những biến đổi dưới tác động của kinh tế thị trường và giao lưu văn hóa. Tuy nhiên, nhìn chung còn thiếu một khung phân tích triết học thống nhất về sự vận động của nhân sinh quan như một hình thái ý thức xã hội.

1.3.1. Các nghiên cứu tiếp cận từ giác độ triết học, xã hội học và nhân học văn hóa

Các nghiên cứu từ triết học, xã hội học và nhân học văn hóa đã làm rõ nhân sinh quan của người Ê-đê như một hình thái ý thức xã hội gắn với điều kiện tồn tại cụ thể, song vẫn thiếu một khái quát triết học thống nhất về quy luật biến đổi nhân sinh quan.

1.3.2. Các nghiên cứu về tác động của hiện đại hóa, đô thị hóa và giao lưu văn hóa đến hệ giá trị của người Ê-đê

Các nghiên cứu đã chỉ ra tác động sâu sắc của hiện đại hóa, đô thị hóa và giao lưu văn hóa đến hệ giá trị của người Ê-đê, thể hiện ở sự chuyển

dịch từ lối sống cộng đồng sang xu hướng cá nhân hóa. Quá trình này vừa mở rộng nhận thức và cơ hội phát triển, vừa làm suy giảm một số giá trị truyền thống, song còn thiếu phân tích về cơ chế và quy luật biến đổi từ góc độ triết học.

1.4. Các công trình nghiên cứu liên quan đến quan điểm và giải pháp phát huy những biến đổi tích cực và hạn chế những biến đổi tiêu cực của nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Các nghiên cứu chủ yếu đề xuất các giải pháp gắn với bảo tồn văn hóa, phát triển kinh tế - xã hội và vai trò của giáo dục, chính sách dân tộc, nhấn mạnh sự kết hợp giữa truyền thống và hiện đại. Tuy nhiên, các giải pháp còn thiên về thực tiễn, thiếu một hệ quan điểm được luận giải nhất quán từ phương pháp luận triết học.

1.5. Giá trị của các công trình nghiên cứu và những vấn đề đặt ra cần tiếp tục nghiên cứu, làm sáng tỏ thêm

1.5.1. Giá trị của các công trình nghiên cứu

Các công trình nghiên cứu đã cung cấp cơ sở tư liệu và luận cứ khoa học quan trọng để nhận diện nhân sinh quan của người Ê-đê, làm rõ cấu trúc hệ giá trị, chuẩn mực sống và các xu hướng biến đổi dưới tác động của hiện đại hóa, đồng thời gợi mở những định hướng thực tiễn cho bảo tồn văn hóa và phát triển cộng đồng.

1.5.2. Những vấn đề đặt ra mà luận án cần tiếp tục nghiên cứu

Từ tổng quan nghiên cứu, đặt ra yêu cầu tiếp cận sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê một cách hệ thống từ góc độ triết học, làm rõ cơ chế và quy luật trong mối quan hệ giữa truyền thống và hiện đại. Đồng thời, cần phân tích cả mặt tích cực và tiêu cực gắn với bối cảnh Đắk Lắk, qua đó đề xuất các quan điểm và giải pháp có cơ sở lý luận và tính khả thi.

Chương 2

SỰ BIẾN ĐỔI NHÂN SINH QUAN CỦA NGƯỜI Ê-ĐÊ Ở TỈNH ĐẮK LẮK HIỆN NAY - MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN

2.1. Nhân sinh quan và nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc

2.1.1. Nhân sinh quan

Trong lịch sử, các nền triết học cả ở phương Đông và phương Tây thường quan tâm đến vấn đề nhân sinh. Trong quá trình nghiên cứu, nghiên cứu sinh nhận thấy khái niệm nhân sinh quan được Phan Văn Thám đề cập trong luận án tiến sĩ *“Sự biến đổi nhân sinh quan của người Việt Nam hiện nay qua lễ hội truyền thống”* là phù hợp với mục tiêu và hướng tiếp cận của luận án. Khái niệm này được hiểu *“là hệ thống những quan niệm về cuộc sống; về sự trân trọng, lòng biết ơn; về ước vọng, hy vọng có một cuộc sống ấm no, hạnh phúc của con người, phản ánh điều kiện sống, điều kiện sinh hoạt của họ, với trình độ khác nhau để điều chỉnh hành vi của con người trong các lĩnh vực của đời sống xã hội”*

2.1.2. Nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc

2.1.2.1. Khái quát về tỉnh Đắc Lắc và người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc

Đắc Lắc là tỉnh trung tâm của Tây Nguyên, có điều kiện tự nhiên phong phú, vị trí giao thông thuận lợi và tiềm năng lớn về đất đai, rừng và tài nguyên, tạo nền tảng cho phát triển kinh tế - xã hội. Đây cũng là địa bàn cư trú lâu đời, tập trung của người Ê-đê - một cộng đồng dân tộc bản địa có tổ chức buôn làng chặt chẽ, gắn bó sâu sắc với đất đai và rừng, với phương thức sản xuất và đời sống văn hóa truyền thống đặc sắc, hiện đang có những chuyển biến mạnh mẽ trong quá trình hội nhập kinh tế thị trường.

2.1.2.2. Khái niệm và nội dung nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc

Trong giới hạn nghiên cứu của luận án, chúng tôi quan niệm: *nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc là hệ thống những quan niệm về*

cuộc sống; về sự trân trọng, lòng biết ơn; về ước mơ, khát vọng một cuộc sống ấm no, hạnh phúc của con người được thể hiện qua văn hóa truyền thống của người Ê-đê, có vai trò định hướng, điều chỉnh hành vi trong hoạt động sống của họ.

Với đặc trưng là một dân tộc thiểu số cư trú lâu đời tại Tây Nguyên, nhân sinh quan của người Ê-đê mang đậm dấu ấn của tư duy huyền thoại, biểu tượng và kinh nghiệm cộng đồng, thể hiện qua ba nội dung cơ bản sau:

Thứ nhất, quan niệm về cuộc sống (ý nghĩa, mục đích sống); Thứ hai, quan niệm về sự trân trọng, lòng biết ơn (biết ơn thần linh, biết ơn tổ tiên); Thứ ba, ước mơ, khát vọng về một cuộc sống ấm no, hạnh phúc.

2.2. Sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay - quan niệm và nội dung

Sự biến đổi là một hiện tượng tồn tại ở mọi lĩnh vực, từ tự nhiên, xã hội cho đến tư duy. Chúng tôi cho rằng: *Sự biến đổi là quá trình hoặc trạng thái của sự thay đổi, chuyển đổi hoặc phát triển từ một trạng thái ban đầu sang một trạng thái mới.*

Chúng tôi cho rằng, *sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay biểu hiện ra là sự thay đổi quan niệm về cuộc sống; về sự trân trọng, lòng biết ơn; về ước mơ, khát vọng một cuộc sống ấm no, hạnh phúc của người Ê-đê theo hai xu hướng: biến đổi tích cực và biến đổi tiêu cực.*

Về nội dung, sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê tập trung thể hiện ở ba nội dung chủ yếu: (1) sự biến đổi trong quan niệm về cuộc sống (ý nghĩa, mục đích sống và thân phận con người); (2) sự biến đổi trong quan niệm về sự trân trọng và lòng biết ơn (đối với thần linh, tổ tiên và cộng đồng); (3) sự biến đổi trong ước mơ, khát vọng về một cuộc sống ấm no, hạnh phúc.

2.3. Những nhân tố tác động đến sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

2.3.1. Hội nhập quốc tế và giao lưu văn hóa

Toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế làm biến đổi sâu sắc nhân sinh quan của người Ê-đê, vừa mở ra cơ hội tiếp cận các giá trị hiện đại, vừa đặt ra nguy cơ mai một bản sắc và suy giảm gắn kết cộng đồng. Quá trình này đòi hỏi sự kết hợp hài hòa giữa phát triển và bảo tồn để hình thành một nhân sinh quan tiến bộ nhưng bền vững.

2.3.2. Điều kiện kinh tế - xã hội

Kinh tế thị trường và hiện đại hóa đã làm biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê, thúc đẩy xu hướng thực dụng và cá nhân hóa, đồng thời làm mai một nhiều giá trị đạo đức, tín ngưỡng và gắn kết cộng đồng. Thực trạng này đặt ra yêu cầu phải kết hợp hài hòa giữa bảo tồn giá trị nhân sinh truyền thống với phát triển và hội nhập, nhằm hình thành một nhân sinh quan vừa giữ bản sắc vừa thích ứng với xã hội hiện đại.

2.3.3. Chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước và của địa phương

Trong quá trình đổi mới, chủ trương, chính sách và pháp luật của Đảng và Nhà nước đã đóng vai trò định hướng quan trọng trong việc hình thành nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê, thông qua phát triển kinh tế - xã hội, bảo tồn văn hóa và xây dựng hệ giá trị con người. Việc xây dựng Nhà nước pháp quyền và các chính sách dân tộc đã tạo điều kiện để người Ê-đê vừa phát huy giá trị truyền thống, vừa thích ứng với hiện đại hóa, góp phần phát triển bền vững ở Đắk Lắk và Tây Nguyên.

2.3.4. Truyền thống văn hóa, tín ngưỡng, tập quán của người Ê-đê

Nhân sinh quan của người Ê-đê đang biến đổi trong thế căng thẳng giữa truyền thống và hiện đại. Các giá trị văn hóa, tín ngưỡng và phong tục truyền thống vẫn giữ vai trò nền tảng trong đời sống tinh thần và quan hệ cộng đồng, nhưng đang phải đối mặt với nguy cơ mai một do nhiều yếu tố tác động. Môi trường sống bị biến đổi, vai trò hướng dẫn và quản lý của

già làng suy giảm, cùng với ảnh hưởng mạnh mẽ từ xã hội hiện đại - bao gồm công nghệ, giáo dục hiện đại, kinh tế thị trường và các yếu tố văn hóa ngoại lai - đều làm thay đổi cách nhìn nhận về cuộc sống, đạo lý và trách nhiệm cộng đồng. Tuy nhiên, nếu người Ê-đê biết phát huy đúng tinh thần nhân văn, gắn kết cộng đồng và khoan dung trong ứng xử, họ không những có thể duy trì và bảo tồn bản sắc văn hóa riêng mà còn thích ứng một cách tích cực với quá trình hội nhập. Việc cân bằng giữa kế thừa truyền thống và tiếp nhận các giá trị hiện đại sẽ giúp cộng đồng Ê-đê hình thành một nhân sinh quan vừa bền vững về văn hóa, vừa linh hoạt trong đời sống xã hội và kinh tế đương đại.

Chương 3

SỰ BIẾN ĐỔI NHÂN SINH QUAN CỦA NGƯỜI Ê-ĐÊ Ở TỈNH ĐẮK LẮK HIỆN NAY - THỰC TRẠNG VÀ VẤN ĐỀ ĐẶT RA

3.1. Thực trạng sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc hiện nay

3.1.1. Thực trạng sự biến đổi tích cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắc Lắc hiện nay

3.1.1.1. Thực trạng sự biến đổi tích cực trong quan niệm về cuộc sống

Trong bối cảnh phát triển bền vững và hội nhập, nhân sinh quan người Ê-đê biến đổi tích cực, kết hợp truyền thống với xã hội hiện đại. Tinh thần cộng đồng duy trì qua việc kết hợp luật tục và pháp luật, trong khi lòng nhân ái, bao dung được phát huy qua các hoạt động xã hội, đặc biệt với vai trò quan trọng của thế hệ trẻ. Quan niệm sống tôn trọng thiên nhiên được củng cố bằng canh tác bền vững và bảo vệ môi trường. Nhân sinh quan mới của người Ê-đê định hình theo hướng hiện đại, nhân văn và bền vững, hài hòa giữa con người, cộng đồng và thiên nhiên.

3.1.1.2. Thực trạng sự biến đổi tích cực trong quan niệm về sự trân trọng, lòng biết ơn

Lòng biết ơn là giá trị cốt lõi trong nhân sinh quan của người Ê-đê, vẫn được duy trì và thích nghi trong bối cảnh hiện đại, thể hiện qua nghi

lễ, quan hệ cộng đồng và chuẩn mực ứng xử. Sự kết hợp giữa truyền thống và hiện đại góp phần củng cố tinh thần cộng đồng và định hình nhân sinh quan theo hướng bền vững.

3.1.1.3. Thực trạng sự biến đổi tích cực trong ước mơ, khát vọng về cuộc sống ấm no, hạnh phúc

Khát vọng sống ấm no, hạnh phúc là cốt lõi trong nhân sinh quan người Ê-đê, chuyển từ truyền thống sang hiện đại và gắn với thu nhập ổn định, giáo dục, phát triển buôn làng và gìn giữ văn hóa. Quan niệm hạnh phúc kết hợp vật chất và tinh thần, với tư duy chủ động và vai trò giáo dục, trở thành động lực phát triển bền vững trong hội nhập.

3.1.2. Thực trạng sự biến đổi tiêu cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

3.1.2.1. Thực trạng sự biến đổi tiêu cực trong quan niệm về cuộc sống

Nhân sinh quan người Ê-đê chịu tác động tiêu cực từ đô thị hóa, kinh tế thị trường và hội nhập, làm mai một giá trị truyền thống, suy giảm cộng đồng và chuẩn mực đạo lý, đòi hỏi bảo tồn cốt lõi đồng thời thích ứng bền vững.

3.1.2.2. Thực trạng sự biến đổi tiêu cực trong quan niệm về sự trân trọng, lòng biết ơn

Lòng biết ơn từng là giá trị trung tâm trong nhân sinh quan của người Ê-đê nhưng đang suy giảm rõ rệt dưới tác động của hiện đại hóa, cá nhân hóa và suy yếu các thiết chế truyền thống, làm gia tăng nguy cơ mai một giá trị đạo lý và gắn kết cộng đồng.

3.1.2.3. Thực trạng sự biến đổi tiêu cực trong ước mơ, khát vọng về cuộc sống ấm no, hạnh phúc

Khát vọng sống ấm no, hạnh phúc của người Ê-đê đang bị biến đổi tiêu cực dưới tác động của đô thị hóa và kinh tế thị trường, làm suy giảm gắn kết cộng đồng và giá trị truyền thống, đòi hỏi phải tái thiết hệ giá trị thông qua giáo dục, văn hóa và chính sách phát triển phù hợp.

3.2. Vấn đề đặt ra từ thực trạng biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

3.2.1. Mâu thuẫn giữa đảm bảo ổn định chính trị - xã hội và phát triển kinh tế với nguy cơ phá vỡ ổn định, phân hóa, xung đột trong cộng đồng người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk

Sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê ở Đắk Lắk dưới tác động của hiện đại hóa và hội nhập làm gia tăng xung đột giữa giá trị truyền thống và hiện đại, suy giảm vai trò điều tiết của các thiết chế xã hội và tiềm ẩn nguy cơ bất ổn. Vì vậy, cần tái thiết hệ giá trị sống hài hòa, đặt con người - đặc biệt là thế hệ trẻ - vào trung tâm, thông qua sự phối hợp đồng bộ giữa chính sách, giáo dục và văn hóa nhằm bảo đảm phát triển bền vững.

3.2.2. Mâu thuẫn giữa nhận thức và hành vi của các chủ thể đối với nội dung, phương thức bảo tồn, phát huy các giá trị nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Bảo tồn nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê gặp thách thức do thiếu đồng thuận, mâu thuẫn giữa nhận thức và hành vi, đòi hỏi chiến lược tổng thể kết hợp vai trò chủ thể cộng đồng, truyền thống và thích ứng hiện đại qua giáo dục liên thế hệ và phối hợp liên ngành.

3.2.3. Mâu thuẫn giữa sự phong phú của các giá trị tích cực trong nhân sinh quan người Ê-đê và mức độ nghiên cứu khoa học còn chưa tương xứng

Mặc dù nhân sinh quan của người Ê-đê chứa đựng nhiều giá trị tích cực, giàu ý nghĩa nhân văn và giá trị lý luận - thực tiễn, song mức độ nghiên cứu khoa học về vấn đề này còn hạn chế, thiếu tính hệ thống và chiều sâu triết học. Sự chênh lệch giữa tiềm năng giá trị và mức độ nhận thức khoa học đã đặt ra yêu cầu cần tiếp tục nghiên cứu toàn diện hơn nhằm làm rõ bản chất, quy luật và ý nghĩa của các giá trị nhân sinh trong bối cảnh hiện nay.

3.2.4. Mâu thuẫn giữa công tác bảo tồn, phát huy các giá trị tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk với yêu cầu đổi mới, phát triển

Quá trình bảo tồn và phát huy nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê đối mặt mâu thuẫn với phát triển kinh tế - xã hội, đòi hỏi cách tiếp cận linh hoạt kết hợp giữ gìn giá trị truyền thống và đáp ứng yêu cầu hiện đại.

3.2.5. Mâu thuẫn giữa yêu cầu lan tỏa các giá trị nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê và tính đơn điệu trong phương thức giáo dục, tuyên truyền hiện nay

Nhu cầu lan tỏa các giá trị nhân sinh quan tích cực của người Ê-đê ngày càng lớn, song các phương thức giáo dục, tuyên truyền hiện nay còn đơn điệu, thiếu sáng tạo và chưa phù hợp với đặc điểm văn hóa, tâm lý của cộng đồng, đặc biệt là giới trẻ. Sự lệch pha này làm giảm hiệu quả truyền tải giá trị, đặt ra yêu cầu đổi mới nội dung và hình thức giáo dục, tuyên truyền theo hướng đa dạng, gần gũi và phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng.

Chương 4

QUAN ĐIỂM VÀ GIẢI PHÁP PHÁT HUY

NHỮNG BIẾN ĐỔI TÍCH CỰC, HẠN CHẾ NHỮNG BIẾN ĐỔI TIÊU CỰC TRONG NHÂN SINH QUAN CỦA NGƯỜI Ê-ĐÊ Ở TỈNH ĐẮK LẮK HIỆN NAY

4.1. Quan điểm phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

4.1.1. Phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay theo định hướng xã hội chủ nghĩa, phù hợp với những giá trị chung của nhân loại

Phát huy biến đổi tích cực trong nhân sinh quan người Ê-đê cần gắn

với định hướng xã hội chủ nghĩa, lồng ghép giá trị truyền thống vào giáo dục và phát triển, đồng thời tiếp thu giá trị tiến bộ để hội nhập mà không làm phai nhạt bản sắc, hướng tới phát triển bền vững.

4.1.2. Phát huy biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay phù hợp với hệ giá trị văn hóa, con người Việt Nam

Phát huy biến đổi tích cực trong nhân sinh quan người Ê-đê cần gắn với giá trị văn hóa và con người Việt Nam hiện đại, tích hợp truyền thống vào giáo dục, truyền thông và chính sách, vừa bảo tồn bản sắc, vừa phòng ngừa lệch chuẩn, góp phần xây dựng con người toàn diện và phát triển bền vững.

4.1.3. Phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay phải đảm bảo nguyên tắc khách quan, toàn diện, lịch sử - cụ thể và nguyên tắc phát triển

Phát huy biến đổi tích cực và hạn chế tiêu cực trong nhân sinh quan người Ê-đê cần dựa trên chủ nghĩa duy vật biện chứng, kết hợp truyền thống với đổi mới, lồng ghép các giá trị cốt lõi vào giáo dục, quản lý văn hóa và chính sách phát triển bền vững, tạo nền tảng cho cộng đồng thích ứng và hội nhập.

4.1.4. Thống nhất giữa bảo tồn, phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay với yêu cầu đổi mới, phát triển của địa phương và của đất nước

Trong quá trình hiện đại hóa và hội nhập, hài hòa giữa bảo tồn giá trị truyền thống và phát huy biến đổi tích cực trong nhân sinh quan người Ê-đê, tích hợp các giá trị cốt lõi vào giáo dục, quản lý văn hóa và phát triển kinh tế - xã hội, vừa củng cố bản sắc, vừa tạo động lực nội sinh cho

cộng đồng thích ứng và đóng góp vào phát triển bền vững Đắk Lắk và Tây Nguyên.

4.1.5. Phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay gắn liền với mục tiêu phát triển bền vững

Phát triển bền vững ở Đắk Lắk cần gắn với bảo tồn và tích hợp các giá trị tích cực trong nhân sinh quan người Ê-đê vào giáo dục, quản lý và chính sách, vừa duy trì bản sắc, nâng cao đời sống, bảo vệ môi trường, vừa định hướng ý thức cộng đồng và thúc đẩy phát triển bền vững toàn diện ở Tây Nguyên.

4.2. Một số giải pháp phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

4.2.1. Tăng cường công tác nghiên cứu, xây dựng chương trình bảo tồn, khai thác, phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Thứ nhất, triển khai các nghiên cứu chuyên sâu, liên ngành để nhận diện khách quan và toàn diện về thực trạng biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê. Cần thực hiện nghiên cứu liên ngành, toàn diện và khách quan về sự biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê, đặt trong bối cảnh đặc thù của Đắk Lắk.

Thứ hai, từ kết quả nghiên cứu, cần tổng kết, hệ thống hóa các biểu hiện của biến đổi tích cực trong nhân sinh quan để có chiến lược phát huy hiệu quả. Người Ê-đê đang có nhiều biến đổi nhân sinh tích cực như: tiếp thu tri thức mới nhưng giữ gìn bản sắc, cân bằng giữa lợi ích cá nhân và cộng đồng, tôn trọng pháp luật và luật tục.

Thứ ba, cần nhận diện rõ các xu hướng tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê hiện nay để có biện pháp khắc phục kịp thời như truyền thông sáng tạo, đào tạo cán bộ cơ sở, phát huy vai trò già làng, xây dựng quy ước buôn làng mới, và hỗ trợ các mô hình giáo dục - gìn giữ giá trị nhân văn Ê-đê.

Thứ tư, từ kết quả nghiên cứu, cần cụ thể hóa thành các chương trình, đề án và mô hình thực tiễn gắn với đời sống buôn làng.

Thứ năm, cần có sự phối hợp chặt chẽ giữa các cấp, ngành và toàn thể cộng đồng để giải pháp này thực sự khả thi và bền vững.

Cuối cùng, cần xây dựng hệ thống theo dõi, đánh giá và cập nhật thường xuyên các chương trình bảo tồn và phát huy nhân sinh quan.

4.2.2. Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến, giáo dục để nâng cao nhận thức cho người Ê-đê nói riêng và mọi tầng lớp nhân dân nói chung phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Thứ nhất, đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến, giáo dục để nâng cao nhận thức cho người Ê-đê nói riêng và mọi tầng lớp nhân dân nói chung về những biến đổi tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

Thứ hai, tuyên truyền, phổ biến, giáo dục, định hướng để người Ê-đê nói riêng và mọi tầng lớp nhân dân nói chung nhận diện, khắc phục những biến đổi tiêu cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

Thứ ba, cần tăng cường giáo dục ý thức pháp luật cho cộng đồng người Ê-đê và toàn thể nhân dân để công tác tuyên truyền, phổ biến, giáo dục để nâng cao nhận thức cho người Ê-đê nói riêng và mọi tầng lớp nhân dân nói chung hiểu rõ những biến đổi tích cực và biến đổi tiêu cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

Thứ tư, tăng cường tuyên truyền, phổ biến, giáo dục nhân sinh quan khoa học, cách mạng cho người dân nhằm phát huy những biến đổi tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

Thứ năm, tiếp tục đẩy mạnh giáo dục truyền thống, lòng tự hào, tự tôn dân tộc; phát huy có hiệu quả vai trò của sự biến đổi tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay.

Thứ sáu, nâng cao vai trò của gia đình, nhà trường và xã hội trong giáo dục giá trị của sự biến đổi tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay cho thế hệ thanh thiếu niên.

4.2.3. Tạo môi trường thuận lợi cho việc phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Cần xây dựng môi trường kinh tế - văn hóa - xã hội thuận lợi để phát huy biến đổi tích cực, hạn chế tiêu cực trong nhân sinh quan người Ê-đê, góp phần gìn giữ bản sắc và phát triển hài hòa giữa truyền thống và hiện đại. Do đó cần thực hiện:

Thứ nhất, phát triển kinh tế - nâng cao đời sống vật chất của đồng bào các dân tộc thiểu số, trong đó có người Ê-đê ở Đắk Lắk là một nhân tố nền tảng, góp phần định hình và điều hướng những biến đổi trong nhân sinh quan theo chiều hướng tích cực, đồng thời hạn chế những khuynh hướng tiêu cực nảy sinh trong quá trình hội nhập và hiện đại hóa.

Thứ hai, tạo dựng môi trường văn hóa - xã hội thuận lợi để thúc đẩy những chuyển biến tích cực trong nhân sinh quan của người Ê-đê.

4.2.4. Tiếp tục hoàn thiện cơ chế, chính sách của Đảng và Nhà nước về công tác dân tộc

Từ sau Đổi mới, công tác dân tộc với người Ê-đê ở Đắk Lắk cần hoàn thiện chính sách, luật pháp, cơ sở dữ liệu, sinh kế phù hợp và phát huy vai trò chủ thể của già làng, nghệ nhân, thanh niên, nhằm định

hướng nhân sinh quan tích cực và bền vững trước các xu hướng tích cực lẫn tiêu cực.

4.2.5. Mở rộng, tăng cường hợp tác, kết hợp giữa kế thừa và đổi mới, truyền thống và hiện đại trong phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực nhân sinh quan của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk hiện nay

Trong bối cảnh toàn cầu hóa, nhân sinh quan người Ê-đê cần hài hòa giữa truyền thống và hiện đại, kết hợp bảo tồn giá trị cốt lõi với tiếp nhận giá trị tích cực, thông qua vai trò của trí thức, già làng, thiết chế văn hóa và giáo dục, để trở thành nguồn lực nội sinh cho phát triển bền vững.

4.2.6. Phát huy vai trò chủ thể của người Ê-đê ở tỉnh Đắk Lắk trong quá trình biến đổi nhân sinh quan hiện nay

Đối với người Ê-đê ở Đắk Lắk, họ không chỉ chịu ảnh hưởng của đổi mới mà còn định hình sự biến đổi nhân sinh quan của chính mình, khơi dậy ý thức tự thân, năng lực tự quyết và tinh thần làm chủ. Việc phát huy vai trò chủ thể cần thực hiện ở ba cấp độ: cá nhân, cộng đồng buôn làng và xã hội, thông qua giáo dục song ngữ, bồi dưỡng kỹ năng sống, phát huy uy tín già làng, tham gia bình đẳng vào kinh tế - xã hội, kết hợp truyền thống và hiện đại, đồng thời tuyên dương các gương điển hình tiên tiến. Đây là giải pháp chiến lược để biến nhân sinh quan Ê-đê thành nguồn lực nội sinh, thúc đẩy phát triển bền vững ở Đắk Lắk và Tây Nguyên.

KẾT LUẬN

Luận án nghiên cứu hệ thống quá trình biến đổi nhân sinh quan của người Ê-đê trong bối cảnh đổi mới và hội nhập, làm rõ mối quan hệ giữa con người, cộng đồng, văn hóa và điều kiện xã hội dưới góc độ triết học. Dựa trên phương pháp duy vật biện chứng, luận án không chỉ mô tả hiện tượng mà còn khái quát các quy luật vận động của nhân sinh quan, đồng thời chỉ ra vai trò của nó trong việc phản ánh và điều chỉnh đời sống vật chất, tinh thần cộng đồng Ê-đê.

Luận án làm rõ cơ sở lý luận và nội dung nhân sinh quan Ê-đê, tập trung vào quan niệm về cuộc sống, sự trân trọng, lòng biết ơn, ước mơ hướng tới cuộc sống ấm no, hạnh phúc cộng đồng, thể hiện mối quan hệ hài hòa giữa con người với tự nhiên, buôn làng, tổ tiên và thế giới thiêng.

Trên cơ sở khảo sát thực tiễn, luận án phân tích thực trạng biến đổi nhân sinh quan theo hai chiều: tích cực, nâng cao ý thức chủ động, khả năng thích ứng và khát vọng vươn lên; và tiêu cực, thể hiện thực dụng, cá nhân hóa, phai nhạt giá trị truyền thống cộng đồng.

Từ đó, luận án đề xuất các quan điểm định hướng và giải pháp khả thi nhằm phát huy biến đổi tích cực, hạn chế tiêu cực, gắn với bảo tồn văn hóa, phát triển bền vững và vai trò chủ thể của cộng đồng. Kết quả nghiên cứu không chỉ bổ sung tri thức về nhân sinh quan trong triết học Việt Nam mà còn có giá trị thực tiễn trong hoạch định chính sách, giáo dục văn hóa và phát triển cộng đồng Ê-đê hiện nay.

DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1. Nguyễn Đình Huân - Phạm Thị Tâm (2023), “Community solidarity in the life perspective through marriage of ede people in Buon Ma Thuot city, Dak Lak province, Vietnam”, *Synesis*, v. 16, n.1, 2024, ISSN 1984-6754 <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2929>
2. Nguyễn Đình Huân (2024), “Nhân sinh quan của người Ê-đê biểu hiện qua Luật tục - Truyền thống và biến đổi”, Tạp chí *Sinh hoạt Lý luận*, số 8 (205).
3. Nguyễn Đình Huân (2025), “Nhân sinh quan của người Ê-đê qua tín ngưỡng - truyền thống và biến đổi”, Tạp chí *Lý luận Chính trị điện tử*, số tháng 01/2025, <https://lyluanchinhtri.vn/nhan-sinh-quan-cua-nguoi-edekqua-tin-nguong-truyen-thong-va-bien-doi-6663.html>
4. Nguyễn Đình Huân (2025), “Phát huy những biến đổi tích cực trong nhân sinh quan của người Êđê gắn với bảo đảm định hướng xã hội chủ nghĩa”, Tạp chí *Lý luận Chính trị điện tử*, số tháng 01/2025, <https://lyluanchinhtri.vn/phat-huy-nhung-bien-doi-tich-cuc-trong-nhan-sinh-quan-cua-nguoi-edekgan-voi-bao-dam-dinh-huong-xa-hoi-chu-nghia-6749.html>
5. Nguyễn Đình Huân (2025), “The transformation of the Ede worldview through changes in marriage practices in Buon Ma Thuot City, Dak Lak Province, Vietnam”, *Edelweiss Applied Science and Technology* ISSN: 2576-8484 Vol. 9, No. 3, pp.2089-2098; DOI: 10.55214/25768484.v9i3.5749.